

Despre patronatul regal

About the Regal Patronage

Ștefan Grosu,
Academia Română

Abstract

With good reason, historians have affirmed as legitimate the offering of the privilege of regal patronage, but as abusive its application in practical life. There was also portrayed the scientific criterion in the humanist sciences, as well as the historical-critical method.

Key words: *Catholic Church history, regal patronage, Portugal, Spain*

I. Contextul noțiunii

În secolele al XV-lea și al XVI-lea au loc mari descoperiri geografice a căror consecință reflectată în viața Bisericii, o constituie începutul evanghelizării universale. Biserica devine cu adevărat universală (din grec *katoliki* = *universal*). Evanghelizarea este strâns legată de viața socială, economică și politică, iar din acest motiv nu își îndeplinește în totalitate menirea: „Strâns legată de comerț, de colonizare, de vicisitudinile politice și ale conflictelor mondiale evanghelizarea va suporta consecințele și astfel își va pierde puritatea”¹.

Este de menționat curajul remarcabil al exploratorilor portughezi, spanioli și italieni „care au potnit la drum fără a avea cunoștințele geografice necesare și care, mai mult lipsiți de mijloace tehnice eficiente, nici nu erau conștienți de curajul pe care îl aveau”².

O întreagă societate creștină pornește la drum spre lumea nouă, iar motivațiile *conquistei* sunt legate de triada *aurul, piperul și sufletul*. Este regretabil că exploratorii îi masacrează pe indieni în numele credinței și caută să se îmbogățească profitând de faptul că aurul și piperul valorau enorm în lumea veche a Europei.

În secolul al XV-lea *Sfântul Scaun* acordă printr-o serie de bule suveranilor portughezi jurisdicția temporală și spirituală asupra pământurilor

¹ Jean Comby, *Să citim istoria Bisericii*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 2001, p. 52.

² Ludwig Herling, *Istoria Bisericii*, Editura Ars Longa, Iași, 2003, p. 434.

ce urmau să fie descoperite. În acest sens, descoperirea Indiilor Orientale (de fapt America) de Columb în 1492 determină un conflict între portughezi și spanioli. Papa Alexandru al VI-lea va arbitra conflictul în 1493 și va delimita spațiul: vestul pentru spanioli și estul pentru portughezi. Suveranul pontif le acordă noi domenii regilor iberici în ținuturile respective, dar în același timp, îi numește și împuterniciți ai Bisericii Catolice în zonele respective. În acest mod, regii capătă dreptul să delimiteze dieceze, iar Suveranul Pontif doar ratifică aceste hotărâri regale, iar astfel se ajunge la *patronatul regal* deoarece „toate aceste concesii constituie dreptul la patronat: patronatul portughez și patronatul spaniol”³. De precizat că fenomenul patronatului regal este văzut ca un „fapt religios, o nouă cruciadă”⁴.

Aplicarea în practică a patronatului regal prezintă însă inconveniente pentru că este ancorat în viața politică. Cele două țări care au beneficiat de acest privilegiu papal, Portugalia și Spania se vor împiedeca reciproc nereușind să își îndeplinească îndatoriile și încercând să profite excesiv de privilegiile acordate.

De precizat că se avea în vedere un studiu făcut după criteriul științific în științele socio-umane⁵ pentru că istoria Bisericii Catolice este o știință umanistă. De asemenea nu se pierde din vedere nici metoda metoda istorico-critică⁶.

II. Prezentarea temei

Începând din secolul al XV-lea până în secolul al XVIII-lea, pontifii romani (de la Nicolae al V-lea și până la Paul al V-lea) acordă regilor iberici (ai Spaniei și Portugaliei) privilegii, dar le cer în schimb să evanghelizeze noi teritorii. Motivația acestor fapte este următoare: „conform mentalităților epocii, se considera că ajutorul autorității civile ar constitui calea cea mai sigură și eficace pentru evanghelierea Asiei și Americii și că descoperirea noilor teritorii ar însemna continuarea eliberării peninsulei iberice de jugul

³ Jean Comby, *op. cit.*, p. 52.

⁴ Ludwig Herling, *op. cit.*, p. 455.

⁵ A se vedea Adriana Mihaela Macsut, „Criteriul științific în studiile umaniste”, în *Administrația românească arădeană. Studii și comunicări din Banat – Crișana*, coordonatori Doru Sinaci și Emil Arbonie, Volumul X, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad, 2015, pp. 360 – 371.

⁶ *Interpretarea Bibliei în Biserică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, București, 1995, p. 3.

musulman, adică o acțiune sacră”⁷. Cucerirea *Lumii Noi* era văzută așadar într-un sens sacru și era „normal ca papii să facă concesiuni speciale regilor ... pentru meritele pe care le dobândeau în răspândirea împărăției lui Dumnezeu”⁸.

Patronajul acordat regilor iberici asupra teritoriilor din *noua lume* de suveranii pontifi prezintă, de fapt, o uniune între societatea civilă care are avantaje și riscuri⁹. Expunerea teoretică a problematicii patronatului regal este expusă de juristul spaniol Juan Pereiro de Solórzano care a dat explicație teologică patronatului regal¹⁰.

„Patronatul a fost înțeles de regii spanioli, mai ales de Carol al V-lea și de Filip al II-lea, nu numai ca un drept, dar mai ales ca responsabilitate gravă. Filip al II-lea se considera vicar al pontifului roman, care avea misiunea de a răspândi credința în noile țări. La începutul secolului al XVIII-lea canonicul Solórzano a dat o formă teologică acestei idei a vicariei regale”¹¹.

În termeni juridici este discutabil dacă patronatul regal a fost sau un un privilegiu papal acordat regilor iberici sau doar un contract legal dintre regii iberici și suveranii pontifi, iar astfel evanghelizarea noilor teritorii a

⁷ Emil Dumea, *Teme de Istoria Bisericii*, Editura Sapienția, Iași, 2002, p. 512.

⁸ Ludwig Hertling, *op. cit.*, p. 455.

⁹ Emil Humea, *op. cit.*, p. 512.

„Patronajul regal este expus teoretic de juristul spaniol Juan Pereira de Solórzano (1575-1655). Cu toate clarificările aduse de dânsul, juriștii au continuat să discute dacă patrinajul constituie un simplu privilegiu, o favoare pe care papii o acordă suveranilor sau un contract la care sunt obligate ambele părți; dacă privilegiile se extind la toate teritoriile ce se află de ambele laturi ale liniei ce despărțea întregul glob în două părți, una revenindu-i Spaniei, cealaltă Portugaliei, sau dacă patronatul se limitează doar la teritoriile ce efectiv se găseau sub conducerea celor două coroane. Unde era vorba de probleme academice: dacă ar fi fost doar un privilegiu, Sfântul Scaun ar fi putut să îl revoce cu un act unilateral, altfel nu; dacă privilegiul se limita doar la coloniile portugheze, Biserica în China și Japonia era liberă, în caz contrar (privilegiul era doar o favoare), un era liberă. Discuțiile au provocat grave conflicte care au persistat până în secolul nostru”.

¹⁰ Juan y Solórzano, *Política indiana*, Imprenta Real de la Gazeta, 1776. Juan de Solórzano (1575-1655) a fost un jurist spaniol renumit. De precizat că a absolvit studii de drept la Salamanca și a fost numit auditor la Lima în 1609 de regele Filip al III-lea al Spaniei. În 1612 Francois de Aragon, vice-rege în Peru l-a desemnat guvernator al minelor de la Huancavelica, iar apoi revine la funcția de auditor 1627 pentru ca un an mai târziu să devină consilier financiar al Indiilor și în 1640 să primească titlul de *Cavaler al Ordinului de Santiago*. A se consulta Hernan E. Garcia, *Consejero de Ambos Mundos vida y obra de Juan Solórzano Pereira (1575 - 1655)*, Mapfre Ediciones (Instituto de Cultura, Madrid), 2007.

¹¹ Ludwig Hertling, *op. cit.*, p. 455.

devenit în practică doar o misiune statală fără conotații sacre¹². Cert este că este un contract juridic cu anumite drepturi și îndatoriri.

„Drepturile statului pot fi rezumate în următoarele puncte;

- numirea pentru toate beneficiile;
- admiterea sau excluderea misionarilor e de competența suveranilor (...) ei un pot pleca în misiune fără autorizarea regală (...);

- controlul tuturor problemelor bisericesti cu excluderea oricărei autorități: misionarii pot să se adreseze Romei doar prin guvern, iar Propaganda Fidei un are nicio autoritate în coloniile spaniole sau portgheze.

Acestor drepturi le corespundeau următoarele îndatoriri:

- alegerea și trimiterea de misionari (...) drepti și cu frica lui Dumnezeu pentru a instrui pe ACEI locuitori în credința catolică;

- asigurarea cheltuielilor de cult; plata călătoriei misionarilor, de la episcop până la ultimul sacristan; construirea și întreținerea edificiilor de cult¹³.

Un aspect pozitiv a patronatului o constituie faptul că suveranii iberici devin conștienți de misiunea lor evanghelizatoare, iar Biserica primește sprijin material de la regi iberici pentru ctitorirea de misiuni pe teritoriile nou descoperite. De precizat că autoritatea civilă din Asia și America avea în acea vreme mai multe drepturi decât cea din Europa. Se evidențiază însă inconveniențe în problema exercitării patronatului de Spania în sensul că se ajunge la impunerea jurământului de fidelitate față de puterea regală pentru legatele pontificale și episcopii din misiunile coloniale.

„Un abuz deosebit la constituit instalarea episcopilor făcută de guvern, fără confirmarea canonică a papei. E adevărat că în acest caz episcopii erau numiți doar episcopi desemnați, însă, cu toate acestea, erau în posesia deplină a puterilor oficiului lor¹⁴.

Se ajunge chiar până la impunerea unor episcopi care nu au instituire canonică și care are sunt învestiți să administreze diecezele cu putere deplină.

„Aplicarea patronatului s-a executat cu acel birocratism inexorabil, propriu guvernului spaniol. În America, toate oficiile ecleziastice, începând

¹² Emil Humea, *op. cit.*, p. 512.

„Lăsând la o parte aceste puncte controversate, ceea ce este sigur a fost faptul că suveranilor Spaniei și Portugaliei le-au fost atribuite determinate drepturi și datorii, care făceau din evanghelizarea populațiilor noilor teritorii o misiune a statului”.

¹³ Emil Dumea, *op. cit.*, p. 513.

¹⁴ Ludwig Hertlig, *op. cit.*, p. 457.

cu arhiepiscopii de Mexico și de Lima și până la ultimul sacristan, au fost conferite de guvern. Nu au fost admiși nunții și delegații apostolici și nu a fost permisă nici cea mai mică a *De Propaganda Fide* nici chiar printre păgâni”¹⁵.

Jurământul respectiv implica, de fapt, a nu menține legături directe cu Roma, iar în acest sens, corespondența episcopilor cu Roma era citită în prealabil de Consiliul de Stat al Indiilor. Portugalia urmat și ea exemplul Spaniei și a impus acest jurământ de fidelitate față de puterea regală.

„Întreaga activitate bisericească este controlată de o o birocrație pedanți, legații pontificali nu sunt nicidecum admiși în misiuni, iar în 1629, toți episcopii sunt constrânși la jurământ de fidelitate față de puterea regală, jurământ care implica o promisiune de a nu menține legături directe cu Roma. În multe cazuri, diecezelor le sunt impuși episcopi aleși, care nu primiseră instituirea canonică și care, *de facto*, administrau diecezele cu o putere deplină”¹⁶.

De menționat și existența *nuula osta* statală pentru apostolat în coloniile portugheze care a împiedicat trimiterea de misionari suficienți¹⁷. În acest sens, autoritățile portugheze „nu văd cu ochi buni influența de misionari străni, tolerați însă de spanioli (în secolul al XVIII-lea în America Latină, dintre misionari iezuiți, majoritatea erau germani)”¹⁸.

Autoritățile portugheze au continuat să se servească de vechiul privilegiu al patronatului pentru a-și menține influența politică în confruntarea cu alte puteri coloniale în ascensiune. De fapt, Portugalia a valorificat drepturile, dar a uitat de datorii¹⁹. Problema s-a agravat când puterea portugheză a decăzut în Asia, iar Marea Britanie și Olanda au luat în stăpânire coloniile portugheze. Autoritățile portugheze au încercat să uzeze de privilegiul lor pentru a-și impune influența politică față de Olanda și Marea Britanie, iar patronatul regal exercitat de puterea regală portugheză a continuat să subziste chiar până în 1950²⁰.

Aplicarea instituției patronatului regal a dus la abuzuri. Puterea pontificală a luat act de inconvenientele exercitării patronatului spaniol și portughez și a ajuns până la revocarea misiunii de evanghelizare. În acest sens, Pius al V-lea (1568) a instituit o congregație de cardinali pentru

¹⁵ Ludwig Hertlig, *op. cit.*, p. 455.

¹⁶ Emil Humea, *op. cit.*, p. 513.

¹⁷ Emil Humea, *op. cit.*, p. 513.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

misiuni, iar Clement al VIII-lea a înființat congregația *De Propaganda Fidei* pentru aceste misiuni. Însă puterea regală din Spania și Portugalia a făcut tot posibilul să împiedice acest demers papal, în sensul că:

- absența unei organizări solide a făcut ca regele Filip al II-lea să anuleze înființarea Congregației instituite de Pius al V-lea;
- congregația instituită de Clement al VIII-lea a fost și împiedecată să funcționeze din cauza opoziției puterii regale din Spania și Portugalia precum și de moarte însărcinatului papal cu această misiune, cardinalul Giulio Antonio Santori²¹.

Demersul papal a avut până la urmă succes datorită carmelitanului Thomas de Jesus (1554- 1627) care a elaborat *Magna Charta* pentru noile teritorii în care a precizat necesitatea înființării unui centru misionar la Roma care să fie independent de puterea regală din Portugalia și Spania²². Cel care a pus în practică acest demers a fost Papa Grigore al XV-lea care în 1622 a făcut să devină funcțională renumita congregație *De Propaganda Fidei*, coordonată de „secretarul ei Francesco Ingoli, care până la moarte (1649) a contribuit la consolidarea și independența ei față de coroanele Spaniei și Portugaliei”²³. În mod inevitabil, s-a ajuns la un conflict între congregația papală și instituția patronatului regal, așa ca s-a decis înființarea „a doua filiale ale Propagandei una la Madrid și alta la Lisabona”²⁴. Problema o constituia numirea episcopilor, iar atunci s-a hotărât numirea unor vicari apostolici care erau reprezentanți speciali ai Pontifului Roman și care au fost greu acceptați și Portugalia. Acești vicari apostolici au fost *nucleul* care a dus la formarea Bisericii locale „care a ajuns la maturitate și care depinde material de alte Biserici locale sau instituții ale Bisericii”²⁵ – deci s-a ajuns la la constituirea unor mișcări de independență spirituală a coloniilor față de statul portughez și spaniol. Se poate conchide că prin consolidarea puterii Congregației *De propaganda Fidei* pentru America Latină s-a ajuns la:

- constituirea clerului autohton;

²¹ *Ibidem*, pp. 514 – 515.

²² *Ibidem*, p. 515.

²³ *Ibidem*.

„Fiind o fire dură, Ingoli a venit deseori în conflict cu Societatea lui Isus, puterea misionară rivală care, pentru binele misiunilor căuta să păstreze bunele raporturi cu puterile patronale”.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

- tipărirea de cărți în limbile autohtone și s-a înființat chiar o tipografie în acest scop;

- apărarea misionarilor de influențele politice;

Chiar dacă nu s-a reușit abolirea patronatului regal numirea vicarilor apostolici a fost un demers care a contribuit la transformarea misiunilor dintr-un fenomen colonial într-o mișcare bisericească și spirituală²⁶.

III. Concluzii

Existența instituției patronatului regal evidențiază că asocierea dintre puterea civilă și puterea bisericească duce la abuzuri. Însă există și laturi pozitive:

- una mercantilă în sensul că regatele iberice au asigurat sprijinul material pentru funcționarea misiunilor de evangelizare din zonele coloniale;

- una spirituală în sensul că prin sprijin papal s-a ajuns la ctitorirea de biserici independente în zonele coloniale.

Amestecul autorității civile în numirea clerului din teritoriile coloniale a dus ca acesta să devină puterii laice. În concluzie, pe bună dreptate istoricii au afirmat ca legitimă acordarea privilegiului de patronat regal, dar ca abuzivă aplicarea acestuia în practică.

„Judecând a priori mulți istorici consideră patronatul a fost un fapt complet negativ. Alții... evidențiază aspectele lui pozitive, însă în esență, îl văd tot ca pe o realitate negativă. În teorie, afirmă ei, ar fi fost de preferat o conducere mai... ecleziastice, admitând totuși și apropierea apropiată coroanei²⁷”.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 516.